

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик дошкільної освіти

Дипломна робота магістра

з теми: **«ОРГАНІЗАЦІЙНІ УМОВИ ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ
ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У РІЗНОВІКОВІЙ ГРУПІ»**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи DO1-M20z,
спеціальності 012 Дошкільна освіта
за освітньо-професійною програмою
Дошкільна освіта
(заочна форма навчання)
Головчак Любов Іванівна

Керівник: **Панчук Н. П.**,
кандидат психологічних наук,
доцент

Рецензент: **Бахмат Н. В.**,
доктор педагогічних наук,
професор

Кам'янець-Подільський – 2021 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В РІЗНОВІКОВИХ ГРУПАХ.....	7
1.1. Культура здоров'я дітей дошкільного віку як категорія дошкільної педагогіки.....	7
1.2. Специфіка різновікових колективів і груп.....	19
1.3. Організаційні умови виховання культури здоров'я дітей дошкільного віку в різновікових групах.....	27
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В РІЗНОВІКОВИХ ГРУПАХ.....	39
2.1. Критеріальний підхід до виховання культури здоров'я дітей дошкільного віку в різновікових групах.....	39
2.2. Методика виховання культури здоров'я дітей дошкільного віку в різновікових групах.....	48
2.3. Порівняльні результати рівнів вихованості культури здоров'я дітей дошкільного віку в різновікових групах на констатувальному та формуальному етапах експерименту.....	67
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	79
ДОДАТКИ.....	87

ВСТУП

На сучасному етапі надзвичайно важливим завданням є формування в дітей з раннього віку ставлення до власного здоров'я як до найвищої людської цінності. Негативний екологічний стан довкілля, недостатня ефективність системи охорони здоров'я, зниження життєвого рівня переважної більшості родин провокують погіршення здоров'я дітей уже від народження. Лише третина сучасних дошкільників вважається відносно здоровою.

Феномен «здоров'я» і проблему його збереження досліджували вчені різних наукових напрямів – філософи, медики, соціологи, психологи, педагоги. Досліджено різні аспекти проблеми формування здоров'я в дітей дошкільного віку, а саме: формування у дітей знань про основи здоров'я (Л. Лохвицька, С. Юрочкіна та ін.), формування ціннісного ставлення до власного здоров'я (Т. Андрющенко, Г. Беленька, А. Богуш, М. Машовець, І. Чупаха та ін.), особливості виховання фізичного здоров'я (О. Богініч, Е. Вільчковський, Н. Денисенко, М. Єфіменко, Л. Сварковська та ін.), забезпечення основ здорового способу життя (Н. Андреєва, Т. Бабюк, А. Ошкіна та ін.), формування валеологічної культури та культури здоров'я (Г. Апанасенко, С. Коренева, Г. Кривошеєва, І. Поташнюк, В. Свириденко, Б. Шиян та ін.), підготовку майбутніх фахівців з дошкільної освіти до створення умов для збереження здоров'я дітей дошкільного віку (Н. Денисенко, Л. Зданевич, Н. Кот та ін.).

У сучасній дошкільній освіті увагу зацентровано здебільшого на активності дорослого щодо забезпечення відповідних умов для збереження здоров'я дошкільників. Роль дитини у збереженні власного здоров'я певною мірою знівелювано. Така ситуація потребує розробки сучасних методик, що сприятимуть формуванню у дітей ціннісних орієнтацій, навичок поведінки, орієнтованих на збереження власного здоров'я, вміння аналізувати й

вирішувати різноманітні життєві ситуації з позиції збереження здоров'я, зокрема культури здоров'я дошкільників.

Проблему навчання і виховання дітей у різновікових колективах досліджено в різних аспектах. Виховання дітей дошкільного віку в різновікових групах досліджували вчені в таких напрямках: особливості виховання дітей у різновікових групах (А. Рuzська), навчання дітей іноземної мови (О. Рейпольська), організація спілкування дітей різного віку (А. Богуш), їхня соціалізація (О. Авраменко), особливості міжособистісних стосунків дітей різного віку (В. Бутенко, О. Вовчик-Блакитна), педагогічні засади побудови освітнього процесу в різновікових групах закладу дошкільної освіти (Є. Герасимова, А. Проніна), організація і зміст фізичного виховання дітей 4-6 років (Г. Бултукова), розвиток пізнавальної самостійності дітей різновікової групи в предметно-ігровому середовищі (Г. Гришкова) та ін.

Водночас на тлі багатогранності вивчення проблеми актуальним залишається дослідження культури здоров'я дітей дошкільного віку в різновікових групах, що підтверджено сучасною соціальною ситуацією, недостатнім розробленням зазначеної проблеми та практичною потребою в її реалізації. Актуальність проблеми зумовили вибір теми дипломного дослідження **«Організаційні умови виховання культури здоров'я дітей дошкільного віку у різновіковій групі»**.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити організаційні умови виховання культури здоров'я дітей дошкільного віку в різновікових групах ЗДО.

Завдання дослідження:

1. Розкрити сутність і структуру феноменів «культура здоров'я дітей дошкільного віку» та «вихованість культури здоров'я дітей дошкільного віку в різновікових групах».

2. Визначити компоненти, критерії, показники та схарактеризувати рівні вихованості культури здоров'я дітей дошкільного віку в різновікових групах ЗДО.

3. Виявити й обґрунтувати організаційні умови виховання культури здоров'я дітей дошкільного віку в різновікових групах ЗДО.

4. Розробити та апробувати методику виховання культури здоров'я дітей дошкільного віку в різновікових групах ЗДО.

Об'єкт дослідження – процес виховання культури здоров'я дітей дошкільного віку в різновікових групах.

Предмет дослідження: зміст і методика виховання культури здоров'я дітей дошкільного віку в різновікових групах ЗДО.

У процесі дослідження використано такі методи: *теоретичні:* вивчення та аналіз педагогічної, історико-педагогічної, психологічної, філософської і методичної літератури з метою виявлення теоретичних засад дослідження, визначення організаційних умов виховання культури здоров'я дітей дошкільного віку в різновікових групах; *емпіричні:* спостереження, бесіди, анкетування, аналіз навчально-виховних планів і чинних програм з метою вивчення стану вихованості культури здоров'я дітей дошкільного віку в аспекті її практичної реалізації; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний і контрольний етапи) для перевірки ефективності розроблених організаційних умов; *статистичні:* методи математичної статистики для узагальнення одержаних експериментальних даних.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні й апробації експериментальної методики; комплексу дидактичних, сюжетно-рольових, рухливих ігор, вправ, ситуацій, конспектів занять і сценаріїв спортивних свят. Результати дослідження можуть бути використані вихователями закладів дошкільної освіти у роботі з дітьми різновікових груп, викладачами закладів вищої освіти під час складання навчальних посібників, підручників для підготовки фахівців за спеціальністю 012 Дошкільна освіта, у

системі підвищення кваліфікації вихователів закладів дошкільної освіти.

Базою дослідження був заклад дошкільної освіти (ясла-садок) «Ластівка» Калуської міської ради Івано-Франківської області.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження обговорено на конференціях різних рівнів.

Публікації. Основні результати дослідження викладено в 2 наукових публікаціях.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (79 найменувань), додатків. Основний текст викладено на 75 сторінках. Робота містить 9 таблиць і 1 рисунок.

ВИСНОВКИ

У дипломному дослідженні подано теоретичне узагальнення і обґрунтування організаційних умов, експериментальної методики та змісту виховання культури здоров'я дітей дошкільного віку в різновікових групах.

1. Визначено поняття «культура здоров'я дітей дошкільного віку» як сукупність набутих дитиною валеологічних знань, умінь і навичок щодо власного здоров'я та здоров'я інших людей; усвідомлення цінності і необхідності їх дотримання в процесі здоров'язбережувальної життєдіяльності, що віддзеркалюється в гармонійному розвитку дитини.

Вихованість культури здоров'я дітей дошкільного віку в різновікових групах розуміємо як інтегративне особистісне новоутворення, що формується в результаті цілеспрямованої суб'єкт-суб'єктної взаємодії вихователя і вихованців різного віку і відображає ступінь оволодіння валеологічними знаннями й опанування практичних умінь і навичок дотримання здорового способу життя щодо повноцінного та гармонійного розвитку, сформованості усвідомленого ціннісного ставлення дошкільників до власного здоров'я та здоров'я оточуючих.

Різновікову групу визначаємо як особливе соціально-психологічне середовище розвитку дитини дошкільного віку, що характеризується співіснуванням різних систем соціальної взаємодії, в які одночасно включена дитина: «дитина – дорослий», «дитина – одноліток», «дитина – дитина молодшого віку», «дитина – дитина старшого віку».

2. Розкрито структуру культури здоров'я дітей дошкільного віку, що містить компоненти (гносеологічний, мотиваційний, поведінковий) із відповідними критеріями і показниками: обізнаність дітей зі здоров'ям та здоровим способом життя; обізнаність дітей з культурно-гігієнічними навичками; обізнаність дітей із чинниками здоров'я; позитивне ставлення щодо

піклування про своє здоров'я; наявність інтересу та прагнення дотримуватися здорового способу життя; позитивне ставлення до спільної здоров'язбережувальної діяльності з дітьми іншого віку у своїй групі; наявність адекватної самооцінки і взаємооцінки щодо дотримання культури здоров'я; прагнення до взаємодії з дітьми іншого віку у процесі здоров'язбережувальної діяльності.

Схарактеризовано рівні вихованості культури здоров'я дітей дошкільного віку в різновікових групах (достатній, задовільний, низький).

3. Виявлено, обґрунтовано й упроваджено такі організаційні умови: наявність розвивального здоров'язбережувального середовища, спрямованого на виховання культури здоров'я дітей у різновікових групах; наповнення фізичного виховання дітей різновікової групи здоров'язбережувальним змістом з урахуванням їхніх вікових особливостей; стимулювання взаємодії дітей різного віку до спільної здоров'язбережувальної діяльності.

4. Розроблено й апробовано модель і експериментальну методичку виховання культури здоров'я дітей дошкільного віку в різновікових групах, що передбачала такі етапи: когнітивно-збагачувальний, репродуктивно-діяльнісний, емоційно-креативний, для кожного з яких було визначено навчальні цілі, зміст, методи і форми їх реалізації (бесіди, складання розповідей, тематичні заняття, ігрові ситуації, дидактичні, сюжетно-рольові ігри, дидактичні вправи, ігри-ситуації, проекти, скретч-проекти, ранкова гімнастика, гімнастика після денного сну, фізкультхвилинки, рухливі, музично-рухливі ігри, ритмічна гімнастика, фітбол-гімнастика, вправи на розвиток дихання, сили голосу, навчально-ігрові ситуації, ігрові вправи культурно-оздоровчого спрямування, тематичні спортивні та оздоровчі свята тощо), завдяки яким забезпечено поетапне впровадження запропонованих педагогічних умов.

5. Доведено статистичну значущість позитивних зрушень щодо вихованості культури здоров'я дітей дошкільного віку в різновікових групах.

Прикінцевий етап експерименту засвідчив, що кількість дітей з достатнім рівнем вихованості культури здоров'я в ЕГ зросла з 7,8% до 50,4%; тоді як у КГ з 7,9% до 15,9%; із задовільним в ЕГ збільшилася на 9,3%, а в КГ на 2,3%. Кількість дітей дошкільного віку ЕГ з низьким рівнем вихованості культури здоров'я зменшилася на 51,9%, тоді як у КГ – на 10,3%.

Здійснене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми виховання культури здоров'я дітей дошкільного віку в різновікових групах. Перспективу подальших досліджень вбачаємо в розробленні методики виховання культури здоров'я дітей раннього та молодшого дошкільного віку в різновікових групах закладів дошкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алямовская В. Г. Как воспитать здорового ребенка. Москва : Просвещение, 1993. 122 с.
2. Андрющенко Т. К. Теоретико-методичні засади формування здоров'язбережувальної компетентності в дітей дошкільного віку : дис. .доктора пед. наук. Умань, 2015. 504 с.
3. Андрющенко Т. К. Формування здоров'язбережувальної компетентності в дітей дошкільного віку : монографія. Умань : ФОП Жовтий О. О. 2014. 384 с.
4. Бабин І., Кондратюк В. Формування валеологічної культури – основа гармонійного розвитку особистості // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка. (Серія Педагогіка). Тернопіль, 2002. № 5. Спецвипуск : Василь Сухомлинський і сучасність : Батьківська педагогіка. С. 73-75.
5. Бабюк Т. Й. Наступність у вихованні здорового способу життя старших дошкільників і молодших школярів : дис. канд. пед. наук. Київ, 2013. 237 с.
6. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / наук. кер. А. М. Богущ; авт. кол. : А. М. Богущ, Г. В. Беленька, О. Л. Богініч та ін. // Спецвип. журн. «Вихователь-методист дошкільного закладу». Київ, 2012. 30 с.
7. Бедрань Р. В. Виховання культури здоров'я дітей старшого дошкільного віку // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Випуск 2 (109). Серія : Педагогіка. Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2016. С. 12-16.
8. Беленька Г. В. Здоров'я дитини – від родини : кол. монографія / Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, М. А. Машовець. Київ : СПД Богданова А. М., 2006. 220 с.
9. Богініч О. Оздоровчу ідеологію – в життя малят // Дошкільне виховання. 2006. №7. С. 7-9.
10. Богініч О. Л. Сутність здоров'язбережувального середовища у життєдіяльності

- дітей дошкільного віку // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. Івано-Франківськ : ПНУ ім. В. Стефаника, 2008. Вип. XVII-XVIII. С. 191-199.
11. Богініч О. Л. Сучасні пріоритети фізичного розвитку дітей // Дошкільне виховання. 2005. № 7. С. 12-14.
 12. Богуш А. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі : підручник для ВНЗ / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. 408 с.
 13. Богуш А. М. Екологія емоційно-психічного здоров'я у системі взаємодії дорослих і дітей // Дошкільне виховання. 2014. № 5. С. 9-12.
 14. Богуш А. М. Компетентнісний підхід до мовленнєвого розвитку дошкільників // Педагогічна наука в Україні : до 15-річчя АПН України / АПН України. Київ, 2007. Т. 2 : Дидактика, методика, інформаційні технології. С. 155-170.
 15. Богуш А. М. Дитинство в сучасному освітньому просторі // Країна довкілля. 2014. № 1/3. С. 3-7.
 16. Бойченко Т. Є. Здоров'язберігаюча компетентність як ключова в освіті України // Основи здоров'я і фізична культура. 2008. № 11-12. С. 6-7.
 17. Бойченко Т. Є. Навчити головного. Формування здоров'яформувальної та здоров'язбережувальної компетентності учнівської молоді // Профтехосвіта. 2009. № 1. С. 40-43.
 18. Бойченко Т. Є. Формування здоров'язбережувальної компетентності // Методичні рекомендації з реалізації компетентнісного підходу у змісті освіти та навчально-виховному процесі загальноосвітніх начальних закладів. Аналітичний звіт за результатами дослідження / наук. ред. Бібік Н. М. Київ, 2010. 128 с.
 19. Бутенко Б. И. Новое в понимании здоровья //Теория и практика физической культуры. 1988. № 7. С. 20-23.
 20. Веселка здоров'я. Книга для читання дітям дошкільного віку : хрестоматія / уклад. Л. В. Лохвицька, Т. К. Андрющенко. Черкаси : Відлуння-плюс, 2005. 300 с.
 21. Вовчик-Блакитная Е. А. Психологические предпосылки социально значимого

- взаємодія дітей різного віку // Психологія. Київ, 1987. С. 80-87.
22. Выготский Л. С. Собрание сочинений. В 6-ти томах. Детская психология. Москва : Просвещение, 1984. Т. 4. С. 234-236.
 23. Гавриш Н., Безсонова О. Калейдоскоп інформаційно-ігрової творчості дітей. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2012. 256 с.
 24. Гавриш Н. В., Ліннік О. Цікава філософія для дітей : методичний посібник для творчих педагогів і батьків дошкільного і молодшого шкільного віку. Київ : Шк. світ, 2011. 128 с.
 25. Герасимова Е. Н. Педагогические основы построения образовательного процесса в разновозрастной группе детского сада : дисс. докт. пед. наук. СПб., 2002. 339 с.
 26. Герасимова Е. Особенности взаимодействий дошкольников в разновозрастной группе // Дошкольное воспитание. 2002. № 1. С. 44-47.
 27. Денисенко Н. Оздоровчі технології – в освітній процес // Дошкільне виховання. 2009. № 9. С. 7-9.
 28. Денисенко Н. Ф. Освітній процес має бути здоров'язберезувальним // Дошкільне виховання. 2007. № 7. С. 8-10.
 29. Денисенко Н. Ф. Формування у молодших дошкільників свідомого ставлення до власного здоров'я : навч.-метод. посіб. Київ : Наш час ; Харків : Ранок, 2010. 95 с.
 30. Дитина : Програма виховання і навчання дітей від двох до семи років / автор. колектив; наук. Керівник В. О. Огнев'юк. Київ : Київський ун-т імені Бориса Грінченка, 2016. 304 с.
 31. Дошкільне тіловиховання. Вплив рухової активності на здоров'я дитини дошкільного віку / авт.-упор. Л. В. Калуська, З. В. Калуський, М. М. Гуменюк. Тернопіль : Мандрівець, 2008. 184 с.
 32. Дубогай О. Теоретичні та методичні аспекти особистісно- орієнтованого підходу у фізичному вихованні дітей // Дошкільна освіта. 2005. № 2 (8). С. 15-18.
 33. Єфіменко М. Рух – це життя. Даруймо його дітям щодня // Дошкільне виховання. 2014. № 7. С. 26-30.

34. Зайцева Л. І. Формування у старших дошкільників науково-практичного досвіду в сфері природно-предметного довкілля (теоретико-методичний аспект) : монографія. Мелітопіль : ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2012. 382 с.
35. Захарова О. Л. Развитие готовности ребёнка к школе в условиях разновозрастных групп детского сада : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. психол. наук : спец. Москва, 2006. 27 с.
36. Зданевич Л. В. Збереження здоров'я дитини на засадах принципу природовідповідності // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / гол. ред. М. Т. Мартинюк. Умань : ПП Жовтий О. О., 2013. Ч. I. С. 79-85.
37. Зотова И. В. Формирование речевого общения дошкольников в разновозрастном детском коллективе : дис. . канд. пед. наук. Одесса, 2010. 233 с.
38. Іванашко О. Є. Психологічний аналіз усвідомлення здорового способу життя дітьми дошкільного віку : автореф. дис. канд. психол. наук. Рівне, 2001. 20 с.
39. Каменская Т. В. Развитие культуры здоровья детей дошкольного возраста : дис. . канд. пед. наук. СПб., 2007. 276 с.
40. Касьянова Л. Г. Формирование представлений о здоровом образе жизни у детей старшего дошкольного возраста : дис. . канд. пед. наук. Екатеринбург, 2004. 219 с.
41. Коберник Г. Л. Формування соціально-комунікативної активності учнів сільської початкової школи як соціалізація особистості // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. Київ : Наук. світ, 2003. С. 91-107.
42. Козлова С. Я. Я – человек. Программа приобщения ребенка к социальному миру. Москва, 1996. 96 с.
43. Кононко О. Л. Виховуємо здорову особистість // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [«Сучасне дошкілля: реалії та перспективи»], (Київ, 16 жовтня 2008 р.). Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. С. 16-20.
44. Кононко О. Л. Плекаймо у дітей життєдайне самоствалення // Дошкільне виховання. 2012. № 2. С. 3-7.

45. Кононко О. Л. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» : концептуальні засади // Вихователь-методист дошкільного закладу. 2014. № 8. С. 14-23.
46. Крутій К. Освітній простір дошкільного навчального закладу: монографія : у 2-х ч. Київ : Освіта, 2009. Ч. 1. 302 с.
47. Крутій К. Л. Предметно-розвивальне середовище як чинник супроводу діяльності дітей // Дошкільна освіта. 2008. № 2(20). С. 9-20.
48. Кулачківська С. Є., Ладивір С. О. Я – дошкільник (вікові та індивідуальні аспекти психічного розвитку). Київ : Нора-принт, 1996. 108 с.
49. Левінець Н. В. Впровадження здоров'язберігаючих технологій як актуальний напрям сучасної дошкільної освіти // Вісник Інституту розвитку дитини. Київ : Вид. НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. С. 116-120.
50. Левінець Н. В. Моделювання здоров'язберігаючого середовища дошкільного навчального закладу: сучасні підходи / URL :<http://www.ird.npu.edu.ua/files/levinec.pdf>.
51. Лохвицька Л. В. Організація здоров'язберігального середовища в дошкільних навчальних закладах // Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. Випуск 16. Глухів : Вид-во ГНПУ ім. О. Довженка, 2010. С. 124-127.
52. Лохвицька Л. В. Програма з основ здоров'я та безпеки життєдіяльності дітей дошкільного віку «Про себе треба знати, про себе треба дбати». Тернопіль : Мандрівець, 2014. 120 с.
53. Меличева М. В. Формирование культуры здоровья дошкольников в процессе сотрудничества педагогов и родителей : дис. . канд. пед. наук. СПб., 2006. 265 с.
54. Нетрадиційні методи оздоровлення дітей дошкільного віку : навч. посіб. / уклад. Г. І. Григоренко, Н. Ф. Денисенко, Ю. О. Коваленко, Н. В. Маковецька. Запоріжжя : ЗНУ, 2006. 119 с.
55. Оздоровча робота в дошкільному навчальному закладі : навч. посіб. / уклад.

- Г. І. Григоренко, Н. Ф. Денисенко, Ю. О. Коваленко, Н. В. Маковецька. Запоріжжя : ЗНУ, 2006. 99 с.
56. Організація оздоровчої роботи в ДНЗ / упоряд. Л. А. Швайка. Харків : Вид. група «Основа», 2011. 319 с.
57. Оржеховська В. М., Єжова О. О. Методологічні засади діяльності освітнього закладу, спрямованої на здоров'я // Педагогіка і психологія. 2009. № 4. С. 5-17.
58. Оржеховська В. М. Педагогіка здорового способу життя // Шлях освіти. 2006. № 4. С. 29-32.
59. Ошкина А. А. Формирование основ здорового образа жизни у старших дошкольников : дис ... канд. пед. наук. СПб., 2009 251 с.
60. Педагогика : педагогические теории, системы, технологии : учеб. пособ. / С. А. Смирнов, И. Б. Котова, Е. Н. Шиянов; / Под. ред. С. А. Смирнова. Москва : Изд. центр «Академия», 1999. 554 с.
61. Піроженко Т., Карасьова К. Особистісний розвиток дітей у творчих іграх // Дошкільне виховання . 2018. № 9. С. 28-31.
62. Плохій З. Валеологія та екологія у змісті дошкільної освіти // Підготовка педагогічних кадрів і діяльності навчальних закладів нового типу в системі національної освіти: досвід і перспективи розвитку. Чернівці : ЦНТІ, 2015. С. 506-512.
63. Постна І. Рух для здоров'я малюків // Дошкільне виховання. 2011. № 9. С. 20-23.
64. Поташнюк І. В. Школа сприяння здоров'ю: досвід роботи, перспективи розвитку : навч. посіб. / за ред. Р. З. Поташнюк, І. В. Поташнюк. Рівне ; Луцьк : Надтир'я, 2006. 226 с.
65. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). Від трьох до шести (семи) років / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова та ін. ; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ : ТОВ «МЦИФЕР-Україна», 2014. 452 с.
66. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт» / О. О. Андрієтті, О. П. Голубович, О. П. Долинна, Т. В. Дяченко, Т. С. Ільченко,

- Г. Є. Іванова, Г. М. Лисенко, Т. В. Панасюк, Г. В. Петрова, Т. О. Піроженко, Н. М. Романенко, Н. А. Случинська, Н. І. Трикоз : Мандрівець, 2013. 104 с.
67. Пронина А. Н. Педагогическая диагностика как средство построения образовательного процесса (на примере разновозрастной группы детского сада). Елец, 2003. 200 с.
68. Сварковська Л. А. Чинники формування здоров'я та фізичного стану вихованців дошкільних закладів // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. № 1(3). С. 323-330.
69. Світ дитинства : комплексна освітня програма для дошкільних навчальних закладів / упоряд. : О. М. Байєр, Л. В. Батліна, А. М. Богуш та ін.; наук. керівник акад. А. М. Богуш; за заг. ред. Л. В. Батліної. Тернопіль : Мандрівець, 2015. 200 с.
70. Сидельникова О. Особистість дитини: роз'яснення освітньої лінії // Дошкільне виховання. 2012. № 10. С. 4-7.
71. Смольникова Г. Здоров'язбережувальні та здоров'яформувальні технології // Дошкільне виховання. 2013. № 7. С. 23-26.
72. Терещенко Л. Психолого-педагогічні умови збереження психічного здоров'я дошкільника // Вихователь-методист дошкільного закладу. 2011. № 3. С. 22-29.
73. Тихомирова О. Б. Формирование валеологической культуры детей старшего дошкольного возраста. Саранск, 2004. 224 с.
74. Українське дошкілля: програма розвитку дитини дошкільного віку / О. І. Білан, Л. М. Возна, О. Л. Максименко. Тернопіль : Мандрівець, 2012. 264 с.
75. Фізичне виховання, основи здоров'я та безпеки життєдіяльності дітей старшого дошкільного віку : навч.-метод. посіб. / О. Л. Богініч, Н. В. Левинець, Л. В. Лохвицька, Л. А. Сварковська. Київ : Генеза, 2013. 128 с.
76. Філоненко О. Здоровий випускник дитсадка – успішний школяр / Дошкільне виховання. 2014. № 5. С. 17-19.
77. Формування здорового способу життя молоді: проблеми і перспективи / О. Яременко, О. Балакірєва, О. Вакуленко та ін. Київ : Український ін-т

соціальних досліджень, 2000. 207 с.

78. Шимко О. Ходити, щоб не хворіти // Дошкільне виховання. 2009. № 5. С. 18-20.
79. Юрочкіна С. О. Педагогічні засади валеологічного виховання дітей старшого дошкільного віку : дис... канд. пед. наук. Київ. 153 с.